

בענין שכר שבת לרופא

תשובת הרב ע. הילדסהיימר ז"ל לר"ר י. פרוזיס ז"ל

נשאלתי מאחד מתלמידי, רופא ירא וחרד לדבר ה', איך יתנהג לענין שכר שבת ויו"ט, איך מיד עם איגוד יהודי ואיך עם יהודי ?

והנה אצל אותן שלוקחין אותו תדיר כד איתרע מילתא, לא קמספקא ליה, דודאי גם שכר שבת מותר לו ליקח, אף שבמדינות אלו אין המנהג לשכור הרופא לשנה, אלא שהרופא מציין לעצמו כמה פעמים הוא נקרא — והנה לכאורה אין הדבר כן, דלא נוכל לחשוב זאת כהבלעה, על פי המבואר בפרק אעפ"י דף ס"ד ובתוס' ד"ה מיחיו ובר"ן שם, ויעויין במג"א סי' ש"ו ס"ק ד' ובאחרונים. בכל זאת נראה לענ"ד דשפיר יכולים לחשוב הא דידן להיתרא, ויוכל הרופא הקבוע לציין לעצמו על פנקסו גם השבתות, וכשיעשה חשבון ואומר כך וכך אתם חייבים לי ואינו מפרש עבור איזה ימים ואיזה פעמים אלא סך-הכל, אינו צריך לנכות השבתות ויו"ט ויוכל להבליע דמי השבתות. וחילא דידי מהך דבכורות דף ל"א ע"ב, דמבליע לו דמי אתרוג בלולב כדאמר ר' הונא, דודאי הא דידן לא מוכתא מילתא טפי מהתם — אלא מה שאני מסופק הוא, היכא שלא נקרא אלא באקראי פעם אחת או להתייעץ עם הרופא שיש להם תדיר, אם מותר לו ליקח ולהנות משכרו או לא. והספק אם מותר לו (א) מישראל (ב) מנוכרי.

א. והנה מעקרא מנכרי היאך הולך לרפאות, לפי מה דאיתא ע"ז כ"ו, סבר ר' יוסף למימר אולודי נכרית בשכר בשבתא מותר, א"ל אביי מצינו למימר להו וכו' וכן פסק להדיא בשו"ע, א"כ איך מותר כלל. אלא שיש לומר, שדבר ידוע הוא, דאנו לא מצינו לאישתמוטי כדאביי, יש לחוש הרבה משום איבה וגם שאינן ע"ג ומצווים אנו להחיותם, וכבר העיד על זה שו"ת חתם סופר, בהשמטות לחו"מ סי' קצ"ד, ועיין ג"כ חת"ס סי' קל"א. ושם העיר ג"כ דאולי דוקא באולודי פליג אביי, אבל סתם רפואה מודה, דבאולודי איכא איסורא טפי דמוליד בן לע"ז. וממילא, אי כדסבר ר' יוסף, הא בפירוש קאמר בשכר מותר — ודוקא בשכר ובחנינם לא — דמצינו לאישתמוטי וגם משום לא תחנם — וממילא דהשכר מותר, וכן מצאתי ג"כ — אחרי שאמרתי כך בהשקפה ראשונה — בחתם סופר שרשמתי. אלא שאולי יש לדחות, דמשכר שבת לא איירי התם, והוא-הדין דצריך שלא יהנה מהשכר אלא יתנונו לצדקה, כאשר היא באמת דעת הגאון בעל חתם-סופר ז"ל. ועוד אמינא, דגם בלא יוכל לילך לבקר את החולה ולומר לו רפואתו, דהא לא עביד ולא מידי רק אמירה בעלמא, ואף שעל פיו עושה הרוקח הרפואות מה בכך, הא הוי כאומר לגוי עשה מלאכתך ואין איסור אמירה לגוי שבות אלא בשל ישראל, ויעויין שו"ת ב"ח החדשות סי' ב', ובפרט מה דהביא בקונטרס אחרון נפלאה משיטה מקובצת בכא מציעא דף צ' דו"ל התם:

אבל רבינו הגדול הרמב"ן אמר, דלא אמר אמירה לגוי שבות אפילו במה שאין ישראל עושה, אלא כשאומר לו לעשות לצורך ישראל ולא באומר לו לעשות לצורך גוי עצמו, שהרי הרופא מותר וכל אדם לומר לגוי שיבשל או שיעשה סם פלוני לעצמו בשבת, וכן המנהג פשוט בכל ישראל לרופאים עכ"ל. וכשאני לעצמי אוכל להביא עוד כדמות ראייה, מהא דנדרים מ"א, המודר הנאה מחבירו מרפאין רפואת נפש אבל לא רפואת ממון ואיתא התם רפואת נפש — גופא, רפואת ממון — בהמתו, א"ר זוטרי בר טובי אמר רב, אבל אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו. דאמירא ולא כלום היא והנאה ממילא אתיא. איברא דמי שאמר כך שאפילו מהנהו לא מיקרי, כ"ש שאינו לרופא כאן איסור כלל — עכ"פ ברור הוא, דמה שאומר לנכרי בשבת סם פלוני יפה לך וגם אומר כך להרוקה, אין בזה איסור. אלא דמספקינא אי שכרו מותר או לא, פשטונא מהך דר' יוסף בע"ז דף כ"ו ע"א.

ב. והנה בהא דשכר שבת, ראיתי מבוכה גדולה וכבר הרגישו מה שיש מהסתירה בזה הענין בדברי מאור עינינו הרמב"ם, שפסק הך דבבא מציעא דף ג"ח, השוכר את הפועלים לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים, אין נותנים לו שכר שבת ולפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע נותנים לו שכר שבת לפיכך אחריות שבת עליו — להלכתא, ובפרק כ"ב הל' כ"ד כתב על פי דברי מתניתא וגמ' שבת דף ק"כ, ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם היו פקחין עושים עמו חשבון אחר השבת, ואם לא רצה המציל לקחתו ונותנו לבעליו מותר לו ליטול ממנו אחרי השבת שכר עמלו ואין זה שכר שבת, שהרי אין שם מלאכה ולא איסור, שלא הוציאו אלא במקום מעורב עכ"ל. והרב המגיד כתב, לא דכוונת הרמב"ם לומר ששכר שבת מותר בעושה דברים המותרים, שהרי סוף פרק ו' מבואר שלישמור את התינוק אסור לקבל שכר שבת אא"כ היה שכיר שבוע, כמבואר שם, אלא כונת רבנו בכאן שלא הותר שום דבר איסור מפני הפסד הממון, כדי שנאמר שלא יהא מותר להציל אלא למפסיד עכ"ל. ודבריו באמת קשין להולמן דמה בכך, עכ"פ איהו הרויח במה דעביד שבתא, ופירוש דברי הה"מ במג"א סי' של"ד ס"ק י"ג, שכתב, דכוונתו למה שכתב רש"י, דהמצילים יאמרו דמהפקירא קזכו שיעור שכרו. ובאמת קשה להעמיס בדברי הרמב"ם, ששפתותיו ברור מללו, „שהרי אין שם מלאכה ולא איסור” — פירוש כזה, ובאמת דברי הרמב"ם הבינם כפי פשטותם גם הרב המאירי בחידושו לשבת, שכתב שם וז"ל: „וגדולי המפרשים והמחברים כתבו שהרי אין כאן מלאכה ולא איסור. ואין הטעם נראה, שאף היתר אין אדם יכול ליטול שכר שבת, אלא שאין כאן שכר הואיל ויכולין להחזיק בכלו עכ"ל. ודבריו קשים שהרי הוא עצמו כתב וז"ל: ואם נוהגים במידת החסידות (לאו דוקא חסידות, אלא יראי שמים יעוין בגמ') ורוצים להחזיר לו כל אחד ואחד מן האנשים שהצילו עמו מה שלקחו, אלא שרוצים הם שכר טרחה, מותרים הם ליקח ממנו שכר שורחם ואין זה ראוי לומר שיהיו אסורים ליקח שכרם מה שטרחו בשביל שגראה שכר שבת, שזה אינו שייך לומר כאן כך, שהרי יכולים להחזיק

בכל בהיתר עכ"ל. וקשה דמה בכך, עכ"פ הם לא החזיקו ולא רוצים להחזיק בשביל שידועים כי לא ברצון הפקיר, ואיך יקבלו עתה שכרו מפני שמעיקרא היו יכולים לזכות, אתמהה. יהיה איך שיהיה, עכ"פ המאירי הבין בדברי הרמב"ם כפי פשוטו וכתב שכך, "כתבו גדולי המפרשים והמחברים". וגם הב"י הביא דברי הרמב"ם כפשוטו ולא העיר מאומה. והרמב"ם גופיה כתב בפירוש המשניות וזה לשונו: "כי אם היו המצילים פקחין, ר"ל מחודדים, ידעו כי השכר שיקחו ממנו אחר השבת אינו שכר שבת ויהיה אסור, אלא שכר עמלם ויהיה מותר עכ"ל.

ג. אשר על כן נלע"ד דבר חדש בס"ד, דדעת הרמב"ם היא כך, שבאמת אם לא עשה אדם שום מלאכה ושום איסור ואעפ"י כן מאליו בא לו איזה רווח, לא מקרי זה שכר שבת. ואין להקשות מהך דבבא מציעא ומרמב"ם פ"ו, דהתם מטעם שכירות אתינו עלה, וחישנין למו"מ ושכירות בשבת ויז"ט, לכך התם שכר שבת מיקרי, שהרי הושכר זה האיש לשבת. ואין לסתור מהך דכתובות דף ס"ד, דהתם כיון דאגיד בה הוי כעין שכירות, ובאמת בדיוקא רבה קאמר בגמ', מיחזי כשכר שבת, דייקא מיחזי, דמשכיר לא איירי וכנ"ל. וגם מהך דפסחים דף ג' ע"ב, שכר מתורגמנים אין להקשות דאינהו גמי כעין שכירי יום הויין, שהרי רובא דרובא בשבת ויז"ט הם נצרכים אלא דגם ביומא דכלה הם מתרגמין וגם התם דוקא מיחזי כשכר שבת קאמר בגמ' דו"ק. ולהמעין היטב בדברי הרמב"ם בפ"י המשניות שהבאתי לעיל, גמי יש לדייק הכי, שהרי פירש וחילק בין שכר שבת לשכר עמלם, שכר שבת שהשכיר א"ע לשבת אסור להם ולא שכר עמל המותר בשבת.

ד. ונלע"ד דכך היא גם דעת רש"י, דכתב בבבא מציעא ג"ח, השוכר את הפועל — נוהר לפרש, "אם שכיר יום הוא" מה שנראה שפת יתר, דהא מדסיפא שכיר שבת שכיר שבוע דייקינן לרישא, אלא דרש"י רצה לדייק דוקא מפני שהוא שכיר יום, ובשבת ק"כ ג"כ כתב רש"י באוקימתא ד"ה הכי קאמר פקחין הן בהלכות ויודעים דכה"ג לאו שכר שבת הוא, דמעיקרא לאו מדעתא דשכר פעולה נחית וכו' ולא איירי כאן רש"י כלל מהך דמהפקירא קזכו בהם, באמת לא רצו לזכות, אלא דבכל זאת שכרו מותר, שאין כאן לתא דשכירות ואף בפירוש התימא אגרא דשבתא שקלי, נחית רש"י להך דמהפקירא קזכו ודו"ק. ובאמת אני תמה על בעל מג"א, שהביא דברי רש"י הללו על טעמא דמהפקירא קזכו על הדין השני, שכתוב בסעיף ט' ואם אינם רוצים לזכות וכו', שאין לו שייכות לזה שהרי בפירוש קאמר ואם אינם רוצים לזכות ונכנס בדיוקים לפרש דהמצילים יאמרו שזכו מההפקר שעור שכרו. ובאמת רש"י במתק לשונו נוהר מזה היטב ולא הביא הך טעמא דמהפקירא קזכו בסיומא דמילתא ודו"ק.

ה. וכדעת הרמב"ם ורש"י נראה לענ"ד ג"כ היא דעת הטור והב"י, אף שלא פירשו דבריהם כך באר היטב, אך כתבו: ואין רוצין לזכות אלא רוצים להחזירו ולקבל שכרם על הצלתם הרשות בידם, דייקא לזכות אין רוצים ושכרם הוא על הצלתם, וכמבואר לעיל.

ו. והנה עוד דבר אחד הוא בספק עמדי, אם דוקא הותר לו ליטול אם נותנין לו או הותר לו ג"כ לתבוע. וגיחזי אנו: מפשוטא לשון מתני' וגמ' דשבת ק"כ נראה, דאף לתבוע מותר. דהא קאמר: ואם היו פקחין עושין עמו חשבון לאחר השבת, וכך הוא באוקימתא דגמ', אלא שהרמב"ם שינה את לשונו מלשון מתני' וגמ' ואמר: ואם לא רצה המציל לקחתו ונתנו לבעליו מותר לו ליטול ממנו ולא לחוש לשכר שבת. אומנם לתבוע עדיין לא ידענו עם מותר, דאולי היא זה אסור מפני שתהא התביעה שלו בצירוף מה שאמר לו בעה"ב באו והצילו לכם כעין עד מוכיח, דמעיקרא מדעתא דשכר פעולה נחות ויהא אסור משום לתא דשכירות. אומנם מלשונות הטור והב"י נראה, דגם לתבוע מותר והוא מתאים יותר עם לישנא דהש"ס. — והנה בפ"ו הל' כ"ה בפועל, כתב הרמב"ם, לא יתנו לו שכרו של שבת, כאשר הוא לשון הברייתא בגמ' ובתוס' אין גותן לו, משמע דאין השוכר רשאי ליתן וכן הוא בשו"ע סי' ש"ו אינו גותן לו, אך בטור לא כתוב כך, אלא אסור ליקח שכר שבת והב"י לא העיר על השינוי הנה מאומה.

ה. אך נחזור לשאלתנו ונאמר דלפי המבואר לעיל אם הרופא אינו תובע, אלא שלאחר השבת שולחין לו ממון, פשיטא דרשאי לקבלו דהוי ליה ממון שאין לו תובעין ומתנה בעלמא היא דיהיב ליה, ואיהו לאו אדעתא דשכר גמר רפואתו. אלא דנראה דאף לתבוע שרי, דלא מיבעי מנכרי דכל ההיתר הוא דוקא בשכר וכד בארנו בריש המאמר, אלא אפילו בישראל מפני שאין כאן שום מלאכה ולא איסור. והנה מצאתי בשו"ת מהר"י מברונא סי' קי"ד, להתיר למיילדת את הישראלית בשבת ליקח שכר שבת וגם להפקיע בבית-דין והוא ז"ל דן מהך דהחזנין והתוקעין, שהביאו בטור ובמרדכי. ואני תמה, דעדיפא מיניה מצוי להביא ראייה להיתרא, מהא דסי' תקכ"ו סעיף ה', החופר קבר למת ביו"ט שני מותר לו ליטול שכר, כי המלאכה הותרה לו, דיו"ט שני לגבי מת כחול שוינהו רבנן וכן נמי הותר למיילדת להוליד ודו"ק.

הערת העורך: ראה להלן, עמ' 322 — הערת הרב אביגדור נבנצל שליט"א. בענין שכר שבת לרופא ראה גם: שו"ת הר צבי, חאו"ח, סי' רצ; כהנא, מחקרים בספרות התשובות, עמ' 395; ח. פרדש, הלכה ורפואה, ח"א, עמ' קפד; נועם, כ"א, תשל"ט, עמ' רפח; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ח, סי' טו, פ"ג, אות' א — יב; שם, ח"ט, סי' יז, פ"ב, אות' ל (ובספרי הלכות רופאים ורפואה, שער ב, פרק ט); שמירת שבת כהלכתה, מהדורה חדשה, פכ"ח, סס"ז וכהע' קמז; נשמת אברהם, חאו"ח, סי' שו סק"א.